

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра ПСИХОЛОГІЇ

На правах рукопису

КАННА ІННА МИХАЙЛІВНА

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СОЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ У ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ

Спеціальність 053 Психологія
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
Спіріна Ірина Дмитрівна,
д.мед. наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 6 від 01.02.2022

Завідувач кафедри

 Людмила ПРИСНЯКОВА

(підпис)

(І'мя, ПРІЗВИЩЕ)

Дніпро, 2022

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра _____ психології
Освітній ступінь _____ магістр
Спеціальність _____ 053 психологія
Освітня програма _____ психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
психології

Людмила ПРІСНЯКОВА

(підпис)

10.02.2022

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Канна Інна Михайлівна

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

1. Тема роботи «Особливості прояву соціальних страхів у здобувачів вищої освіти»

2. Науковий керівник Спіріна Ірина Дмитрівна, доктор медичних наук, професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи на кафедру 14.02.2022р.

4. Мета кваліфікаційної роботи виявити особливості прояву соціальних страхів у студентів; отримати кількісні та якісні показники.

5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи

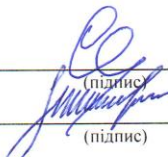
1. провести аналіз літературних джерел та наукових досліджень згідно з темою роботи;
2. конкретизувати підходи до вивчення проблеми прояву страхів;
3. підібрати методики для психодіагностики, які відповідають меті і гіпотезі дослідження;
4. провести емпіричне дослідження прояву страхів в юнацькому віці;
5. здійснити аналіз отриманих результатів та сформулювати висновки;
6. сформулювати пропозиції за результатами висновків.

**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ
РОБОТИ**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вступ	Жовтень 2021р.	Виконано
2	I Розділ	Листопад 2021р.	Виконано
3	II Розділ	Грудень 2021р.	Виконано
4	III Розділ	Січень 2022р.	Виконано
5	Робота в цілому	Лютий 2022р.	Виконано

Науковий керівник _____

Здобувач вищої освіти _____

(підпис)
(підпис)

Ірина СПІРИНА

Інна КАННА

Дата видавання завдання 29.09.2021р.

АНОТАЦІЯ

Канна І. М. Особливості прояву соціальних страхів у здобувачів вищої освіти / Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 «Психологія» (освітньо-професійна програма «Психологія»). ВНПЗ ДГУ, Дніпро, 2022.

Зміст анотації

Актуальність теми дослідження. Емоційна сфера людини завжди була в центрі особливої уваги психологів, оскільки виховання передбачає розвиток певного емоційного ставлення до навколишнього світу. Страх, як базова емоція, є невід'ємною її ланкою, так само як емоція радості, суму та гніву. Емоція страху, викликана загрозливою ситуацією, невизначеністю чи новизною супроводжує людину на кожному етапі розвитку особистості (як в онтогенезі, так і філогенезі) і з часом змінюється лише інтенсивність емоцій та об'єкти, що їх викликають. Важливість вивчення особливостей емоційної сфери особистості пов'язана з тим, що є тісний зв'язок емоційного та інтелектуального розвитку. Тобто, порушення в емоційному розвитку людини призводять до того, що особистість не може використати інші здатності, зокрема інтелект, для подальшого розвитку. Дослідження феномена страхів безпосередньо пов'язане з вивченням проблеми емоцій, яка ще не достатньо розроблена у психологічній науці. Деякі аспекти емоційних проявів особистості, так чи інакше пов'язані з виникненням страхів, досліджувалися у працях Н. С. Аболіна, П. К. Анохіна, А. М. Ананьєва, Е. М. Бреслава, В. К. Вілюнаса, Б. І. Додонова, О. В. Запорожця, Є. П. Ільїна та ін.

Проблема дослідження страхів в юнацькому віці дійсно актуальна, так як на даний момент часу суспільству необхідні молоді спеціалісти, які мають такі якості як сміливість, впевненість та активність.

Саме вони забезпечують подолання труднощів, які виникають на шляху професійного становлення. Проте у деяких людей в студентський період життя спостерігається пасивне відношення до оволодіння майбутньою професійною діяльністю, пов'язане зі страхом прояву характерологічних

особливостей особистості, що гальмує процес їх професійного розвитку. У зв'язку з цим, подолання страхів в студентський період життя стає соціально-психологічною проблемою, оскільки вони заважають активному адаптуванню особистості до нових соціальних умов.

Вивчення особливостей страхів студентів має безперечне значення для психологічної науки, оскільки саме вони є, в певній мірі, регуляторами поведінки особистості. Так як, емоція страху переживається двома способами: як короткочасна емоційна реакція, або ж як довготривалий емоційний стан. Різниця полягає в тому, що затяжний стан страху може стати активатором відповідної властивості особистості — боязкості, яка вже свідчить про порушення адаптації людини.

Об'єкт дослідження: емоційна сфера особистості.

Предмет дослідження: особливості дослідження соціальних страхів у студентської молоді.

Мета дослідження: виявити особливості прояву соціальних страхів у студентів; отримати кількісні та якісні показники.

Гіпотеза: припущення про існування взаємозв'язку соціального страху з емоційними станами особистості.

Концептуальна гіпотеза дослідження: тривожність та депресія, як фактори виникнення соціальних страхів.

Емпіричні гіпотези:

1. Високі показники емоційних станів впливають на формування соціального страху;
2. Соціальні страхи пов'язані з ціннісними орієнтаціями особистості;
3. Виникнення зв'язку між страхом та домінуючими емоціями студентів;
4. Припущення про існування взаємозалежності між виникненням страхів та гендерними особливостями особистості.;

5. Соціальні страхи пов'язані з особистісною тривожністю особистості;

6. Припущення про вплив самотності на виникнення страхів.

Завдання дослідження: відповідно до мети дослідження та висунутих гіпотез були сформовані наступні завдання для виконання:

- провести аналіз літературних джерел та наукових досліджень згідно з темою роботи;
- конкретизувати підходи до вивчення проблеми прояву страхів;
- підібрати методики для психодіагностики, які відповідають меті і гіпотезі дослідження;
- провести емпіричне дослідження прояву страхів в юнацькому віці;
- здійснити аналіз отриманих результатів та сформулювати висновки;
- сформулювати пропозиції за результатами висновків.

Методи та методики дослідження: в дослідженні використано три групи методів.

- **Теоретичні** - аналіз, синтез та узагальнення даних літературних джерел;
- **Емпіричні** - психодіагностика, яка проводилась за допомогою наступних методик:

1. Методика «Діагностика домінуючих емоційних станів» Л. А. Рабиновича;
2. Методика «Шкала тривоги та тривожності» Ч. Д. Спілбергера;
3. Методика «Страх перед успіхом» М. Хорнер;
4. Методика «Особистісний опитувальник» А. Т. Джерсайлда;
5. Методика «Шкала депресії» Е. Бека;
6. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича;
7. Методика «Опитувальник для визначення виду самотності» С. Корчагіної;

8. Методика «Самовідношення» В. Століна та С. Пантелеєва.

Наукова новизна дослідження:

— Визначено спрямованість страхів у студентів в період їх навчання у закладі вищої освіти (провідними страхами є соціальні, серед яких перше місце займають страхи, пов'язані з навчальною діяльністю: страх перед іспитами, страх відповідальності, страх перед викладачем і страх перед публічними виступами; друге місце - страхи, пов'язані зі змінами в їх особистому житті і страх злочинності; третє місце - страх бідності);

— Виявлено взаємозв'язок соціального зв'язку з рівнем особистішої тривожності; з рівнем самотності та особливостями формування «Я-концепції».

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що його результати розширюють наукове уявлення про прояви емоційної сфери студента, де страх, як психічний стан детермінований соціально-психологічними факторами, актуалізованими на важливому етапі професіоналізації особистості; а також дозволяють на теоретичній основі визначити нестандартні підходи до вивчення схильності до певних видів страху і стратегій оволодіння зі страхом в соціальній групі студентів залежно від індивідуально-типологічних особливостей особистості; розроблений підхід служить базисом для нових наукових розробок в галузі соціальної психології освіти; крім того, показують дослідне поле в таких галузях, як соціальна психологія особистості у професійній діяльності та соціальна психологія організацій.

Практична значущість дослідження визначається реальними можливостями використання його результатів у соціальній психології освіти, так, як вирішують актуальні питання, пов'язані з професійним становленням особистості в умовах вищої школи; а також дозволяють здійснити диференційований підхід до вивчення страхів; відкривають нові можливості розробки програм, що сприяють корекції страху з урахуванням індивідуальних характерологічних особливостей особистості.

Полігон дослідження: дослідження проводилось на базі Кам'янського Державного Технічного Університету серед студентів факультету соціології. В дослідженні взяло участь 120 осіб, із них 70 осіб жіночої статі та 50 осіб чоловічої статі.

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів - двох теоретичних та одного практичного, висновків, списку літературних джерел та додатків. Робота викладена на 172 сторінках, містить 20 таблиць, та 45 рисунків. В роботі використано 127 літературних джерел.

Список публікацій здобувача:

1. Пріснякова Л. М., Канна І. К «Питанню математичного моделювання емоційних процесів» The 6 th International scientific and practical Conference —Results of modern scientific research and development! (August 22-24, 2021) Varca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2021. 517 p. 340 346.;

2. Канна Інна Михайлівна «Рівні дослідження проблеми страхів» (с.101), Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 вересня 2021 р.). Дніпро: ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА СТРАХІВ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАКОРДОННИХ ВЧЕНИХ	28
1.1. Підходи до визначення страхів, їх види, функції та форми ...	28
1.2. Підходи до дослідження страхів вітчизняними та закордонними психологами.....	40
1.3. Класифікація страхів	53
1.4. Проблема моделювання страхів в психологічних дослідженнях	65
Висновки до першого розділу.....	75
РОЗДІЛ 2. ЮНАЦЬКИЙ ВІК, ЯК ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА	78
2.1. Загальна характеристика юнацького віку	78
2.2. Актуальні соціальні страхи студентської молоді	87
2.3. Терапія соціальних страхів у студентів	95
Висновок до другого розділу.....	105
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	107
3.1. Організація емпіричного дослідження. Методи та методики дослідження.....	107
3.2. Результати емпіричного дослідження та їх аналіз.....	118
3.2.1. Результати за методикою Е. Бека «Шкала депресії».....	118
3.2.2. Результати за методикою Ч. Спілбергера «Шкала тривоги та тривожності»	120
3.2.3. Результати за методикою Л. Рабиновича «Виявлення домінуючих емоційних станів»	124
3.2.4. Результати за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації»..	128
3.2.5. Результати за методикою М. Хорнер «Шкала страху перед успіхом»	137
3.2.6. Результати за методикою «Особистісний опитувальник» А. Джерсайлда.....	139
3.2.7. Результати за методикою С. Корчагіної «Опитувальник для визначення виду самотності»	141
3.2.8. Результати за методикою «Самовідношення» В. Століна та С. Пантелеева.....	142
3.3. Статистична обробка отриманих результатів та їх аналіз	146
3.4. Практичні рекомендації щодо боротьби зі страхом в юнацькому віці.....	164
Висновки до третього розділу.....	169
ВИСНОВКИ	173
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	177

ВСТУП

Емоційна сфера людини завжди була в центрі особливої уваги психологів, оскільки виховання передбачає розвиток певного емоційного ставлення до навколишнього світу. Страх, як базова емоція, є невід'ємною її ланкою, так само як емоція радості, суму та гніву. Емоція страху, викликана загрозовою ситуацією, невизначеністю чи новизною супроводжує людину на кожному етапі розвитку особистості (як в онтогенезі, так і філогенезі) і з часом змінюється лише інтенсивність емоцій та об'єкти, що їх викликають. Важливість вивчення особливостей емоційної сфери особистості пов'язана з тим, що є тісний зв'язок емоційного та інтелектуального розвитку. Тобто, порушення в емоційному розвитку людини призводять до того, що особистість не може використати інші здатності, зокрема інтелект, для подальшого розвитку. Дослідження феномена страхів безпосередньо пов'язане з вивченням проблеми емоцій, яка ще не достатньо розроблена у психологічній науці. Деякі аспекти емоційних проявів особистості, так чи інакше пов'язані з виникненням страхів, досліджувалися у працях Н. С. Аболіна, П. К. Анохіна [7], А. М. Ананьєва, Г. М. Бреслава [14], В. К. Вілюнаса [22], Б. І. Додонова, О. В. Запорожця, Є. П. Ільїна [51] та ін.

Проблема дослідження страхів в юнацькому віці дійсно актуальна, так як на даний момент часу суспільству необхідні молоді спеціалісти, які мають такі

якості як сміливість, впевненість та активність.

Саме вони забезпечують подолання труднощів, які виникають на шляху професійного становлення.

Проте у деяких людей в студентський період життя спостерігається пасивне відношення до оволодіння майбутньою професійною діяльністю, пов'язане зі страхом прояву характерологічних особливостей особистості, що гальмує процес їх професійного розвитку. У зв'язку з цим, подолання страхів в студентський період життя стає соціально-психологічною проблемою, кільки вони заважають активному адаптуванню особистості до нових

соціальних умов.

Вивчення особливостей страхів студентів має безперечне значення для психологічної науки, оскільки саме вони є, в певній мірі, регуляторами п передінки особистості. Так як, емоція страху переживається двома способами: короткочасна емоційна реакція, або ж як довготривалий емоційний стан, г.зниця полягає в тому, що затяжний стан страху може стати активатором відповідної властивості особистості — боязкості, яка вже свідчить про порушення адаптації людини.

У сучасній психологічній науці проблема страху є однією з найбільш актуальних (В. М. Астапов [9], Л. С. Виготський [20], В. І. Гарбузов, А. И. Бахаров [45], К. Ізард [50], Є. П. Ільїн [52], В. В. Лебединський, А. С. Прохоров, А. М. Прихожан [91], А. С. Співалківська, А. Кемпінські [56], Ф. Ріман [97], З. Орейд, [114] К. Хорни [118], Г. Еберлейн та ін.). Розглядаючи страх як один з найбільш поширених в наші дні видів стресу, слід відзначити, що це є стан надмірно сильного і тривалого психологічного напруження, яке виникає у людини внаслідок емоційного перевантаження.

Страх - емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда і спрямована на джерело дійсної чи уявної небезпеки [44]. Для людини, як біологічної істоти виникнення страху не тільки доцільно, але і корисно. Однак для людини, як соціальної істоти страх часто стає перешкодою для досягнення поставлених цілей. В деяких випадках страх виконує позитивну функцію - примушує мобілізувати доступні ресурси, але буває й так, що страх набуває зовсім іншої природи і замість мобілізації ресурсів призводить до їх блокування, починає гальмувати будь-які форми соціальної активності і приносить масу неприємних переживань. Тому важливо вчасно боротись зі страхом, щоб він не став причиною дезадаптації дитини, його замкненості, настороженості, відчуження від соціуму. Саме тому, ця проблема викликає великий інтерес зі сторони вчених і вже на вчасному етапі вивчення можна виділити декілька рівнів дослідження проблеми страхів:

1. На соціально-філософському рівні істотний вклад внесли такі науковці, як Дж. Локк, Б. Спиноза, П. Тилліх, М. Хайдеггер, К. Ясперс, де страх розглядався авторами, як неминуча тривога, яка лежить в основі людського існування. Основою таких робіт було уявлення про те, що культурна історія людства с самого початку породжена страхом, виявляла життєвий вплив на весь хід історії;

2. На психофізіологічному рівні можна виділити дослідження І. П. Павлова, П. В. Симонова [104], Ч. Дарвіна [52], У. Джеймса [36], К. Ізарда [50], У. Макдаугалла та ін., які розглядали уявлення про вроджені передумови страху, механізми його виникнення, психофізіологічні прояви, функції;

3. На соціально-психологічному рівні праці В. І. Гарбузова, А. І. Захарова, А. М. Прихожан [91], Г. Еберлейн та ін., забезпечили вивчення страхів як невід'ємної ланки в еволюції людського роду, виділив психологічну структуру страху, динаміку впливу соціально-психологічних факторів на виникнення страхів.

Питання розвитку страхів є актуальною темою на будь-якому етапі розвитку особистості, проте максимальний інтерес зі сторони дослідників припадає саме на період юнацтва (студентський вік). Юнацтво - це відносно самостійний період життя, це певний етап соціалізації, адже відбувається перехід від залежного дитинства до самостійного і відповідального майбутнього. Відбувається зміна провідної діяльності, від навчальної (підлітковий вік) до навчально-професійної, що веде до прийняття рішення відносно професійного самовизначення. Новоутворенням юнацтва є криза ідентичності та самовизначення особистості. Юнацький вік - важкий період становлення особистості, який нерідко супроводжується невизначеністю та суперечливістю. Розвиток юнака характеризується перебудовою сфер особистості, а саме:

— Соціальний розвиток - розширяється діапазон соціальних зв'язків, виконання нових соціальних ролей та критичних соціальних подій

таких як, отримання паспорта, настання кримінальної відповідальності та можливість

спадання шлюбу. В спілкуванні можливе непорозуміння через наявну автономію дітей та авторитарність батьків.

— Когнітивний розвиток - розвиток інтелекту пов'язаний з нормуванням професійних та особистісних інтересів; формується індивідуальний стиль розумової діяльності; пам'ять стає зрілою; мислення шатне абстрагувати і узагальнювати навчальний матеріал; мовлення збагачується науковими термінами, увиразнюється та конкретизується.

— Емоційний розвиток - збільшується здатність до співчуття, тобто здатність відгукуватись на почуття інших людей; відбувається розвиток естетичних почуттів, що в свою чергу сприяє розвитку стриманості, чуйності; юнаки переживають почуття кохання.

— Ціннісний розвиток - направленість на майбутнє призводить до побудови життєвих планів, зміни ціннісних орієнтацій, формування світогляду, професійного та особистісного самовизначення.

— Розвиток самосвідомості - відкриття свого внутрішнього світу, прагнення до самопізнання, формування особистої ідентичності, самоповага [53].

Методологічною основою вивчення питання особливостей формування страхів серед студентів є наступні наукові праці:

1. Концептуальні положення філософії, що розкривають проблеми існування страху і тривоги в історії людства (С. Кьєркегор, Дж. Локк, Б. Паскаль, Б. Спиноза, П. Тілліх, М. Хайдеггер та ін.) [51];

2. Фундаментальні ідеї вітчизняної та зарубіжної психології в області психології емоцій (П. К. Анохин, Ф. Б. Березін, Л. С. Виготський, Д. Айке, Дж. Боулбі, Дж. Грей, І. Дафі, К. Ізард, А. Н. Леонтьєв, О. Маурер, С. Л. Рубінштейн, П. В. Симонов, Ч. Д. Спілбергер, С. Томкінс, П. М. Якобсон) [52];

3. Праці з психології страху (Д. Айке [3], В. М. Астапов [9], Ф. Б.

Березін [11], Р. Мей, Ч. Д. Спілбергер [105], З. Фрейд, К. Хорні);

4. Праці з психопрофілактики страхів (Л. С. Акоюн, Ф. Б. Березін, А.І. Захаров [45], К. Ізард [49], А. Маслоу, З. Фрейд);

З виділенням психології в самостійну науку окремі питання щодо проблеми страхів вивчалися психологами за кордоном (Холл С., Грос К., Штерн В., Селлі Д., Уотсон Д., Бюлер К., Ізард К. [50], Фрейд З., Фрейд А., Адлер А., Хорні К., Саллівен Г.С., Роджерс К, Келлі Д. Бретт, К. Бютнер, С. Гтюф, Г. Еберлейн, О. Кондаш, Д. Лейн, У. Мак-Даугал, Р. Мей [78], Е. Міллер, і). Ріман, Б. Н. Філліпс) Дослідження страхів проводилось в рамках різних психологічних напрямів: психоаналітичний (З. Фрейд, К. Хорні) [114, 118], когнітивний (А. Бека, А. Елліс) [119], гуманістичний (К. Роджерс, Е. Гендлін) [19], гештальт-психологія (Ф. Перлз) [121], поведінковий (Дж. Уотсон) [122], транзакційний аналіз (Е. Берн) [13].

У вітчизняній психології проблема страхів була розглянута в роботах: Лаптерева П.Ф., Зінківського В.Д., Еарбузова В.І., Гриншпун І.Б., Захарова А.І. [45], Мухіної В.С, Співаковський А.С., Еберлейн Г., Жуковської Н.С., Гурьевой В.А., Сімсон Т.П., Чередникової М.П., Лебединського В.В., Леві В.Л. та багатьох інших.

Дослідженням страхів у студентському віці вчені займалися гіпнобічно:

— страхи пов'язані з навчальною діяльністю (М. А. Замкова, Е. І. Івлева, Е. П. Ільїн [51], Н. М. Молчанова, А. О. Прохоров, Ю. В. Щербатих [123]);

— досліджуючи страх, як сильне емоційне збудження (Н. Алікіна, С. Білик, Н. В. Виноградова, І. Ю. Кулагіна);

— аналізуючи стан страху, який пов'язується з фрустрацією соціальних потреб людини (Л. Л. Гозман, Л. А. Грищенко, Н. В. Жутикова);

— вивчаючи страх, який пов'язаний з властивостями особистості (В. Астапов [9], Б. С. Братусь, Р. Є. Василюк, Ю. М. Забродін, Б. В. Зейгарник, З. Д. Менделевич, А. В. Петровський).

— Частина досліджень присвячена дитячим страхам, пов'язаних з виникненням тривожності, як фактора який негативно впливає на подальший розвиток дитини (М. І. Буянов, В. І. Гарбузов, Н. С. Жуковська, А. І. Захаров [45]. Д. Н. Ісаєва, В. Р. Кисловська, В. В. Лебединський, А. М. Прихожан [92]).

— Окремо досліджувалось одне з важливих питань сучасної студентської молоді - виникнення соціальних страхів. Проблематика соціальних страхів розроблялася зарубіжними психологами (Дж. Вольпе [28], К. Хорні [118], Е. Атомом М. Р. Гинзбург), вітчизняними психологами (В. А. Гузенко [33], Л.В. Гороховою, Л. М. Грошевою), соціологами (М. І. Вітковською, О. О. Дурманенко) та філософами (В. О. Андрусенко [6], С. А. Кухарським). Вивченням соціальних проблем, пов'язаних з професійним становленням хобістості займались Г. В. Акопов, Т. Л. Варфоломеева, С. Г. Вершловській, М. Р. Гинзбург, А. В. Горбачева, Т. А. Казанцева, Н. П. Літванова, Ю. Н. Злейнік.

— Соціальні страхи були класифіковані В. О. Андрусенком [6], Дж. Вольпе [28], В. А. Гузенко [33], Л. М. Грошевою, І. С. Коном, О. О. Лоилутською, Ю. В. Щербатих. Виявлено, що соціальний страх породжує такі психологічні феномени, як сором і альтруїзм та має спектр детермінант, що с; проводжують, трансформуючись, особистість з дитинства до психологічної зрілості.

Особливо важливим питанням вивчення страхів є дослідження проблеми страху смерті серед сучасних юнаків. Найбільш розробленою, з психологічної точки зору, проблема ставлення до смерті та її впливу на особистість постає в контексті сучасної теорії страху і тривоги. У рамках екзистенціального підходу (А. Камю, С. К'еркегор [65], Ж. П. Сартр, П. Тілліх, М. Хайдеггер, Л. Шестов) страх розглядається, як найважливіша характеристика людського буття. Різні автори приділяють увагу переважно страху смерті, його місцю в загальній системі інтегрованих, *ж* : пальних цінностей особистості (А. Кемпінськи [56], Р. Мей [78], Ф. ВСЕ [97]),

обґрунтуванню позитивних аспектів страху у гуманістичній Іщшлогії, що пов'язані з розвитком «Я» (А. Маслоу, В. Оклендер, Ф. Перлз), т. ; егзтивним наслідкам (К. Роджерс), до яких страх смерті може призвести.

Вітчизняні психологи уявлення про вплив страху смерті на особистість всхж'о розроблялися в рамках психіатричної проблематики (Б. Д.] .: І шорський [54], А. М. Свядош, Г. К. Ушаков) і в концепціях авторів, що проблемою функціонування людини в критичних і екстремальних у ситуації стресу (Ц. П. Короленко, Л. В. Китаєв-Смик, В. І. Лебедєв, С. Мухіна).

Враховуючи вищесказане подолання страхів в студентський період стає соціально-психологічною проблемою, оскільки вони, як у процесі навчання, так і в подальшому, активно адаптуватися до тих соціальних умов, які вимагають від особистості максимального прояву та особистісних якостей.

Об'єкт дослідження: емоційна сфера особистості.

Предмет дослідження: особливості дослідження соціальних страхів у студентської молоді.

Мета дослідження: виявити особливості прояву соціальних страхів у студентів; отримати кількісні та якісні показники.

Гіпотеза: припущення про існування взаємозв'язку соціального страху з емоційними станами особистості.

Концептуальна гіпотеза дослідження: тривожність та депресія, як фактори виникнення соціальних страхів.

Емпіричні гіпотези:

1. Високі показники емоційних станів впливають на формування соціального страху;
2. Соціальні страхи пов'язані з ціннісними орієнтаціями особистості;
3. Виникнення зв'язку між страхом та домінуючими емоціями студентів;
4. Припущення про існування взаємозалежності між виникненням

страхів та гендерними особливостями особистості.;

5. Соціальні страхи пов'язані з особистісною тривожністю і особистості;

6. Припущення про вплив самотності на виникнення страхів.

Завдання дослідження: відповідно до мети дослідження та висунутих

гіпотез були сформовані наступні завдання для виконання:

— провести аналіз літературних джерел та наукових досліджень згідно з темою роботи;

— конкретизувати підходи до вивчення проблеми прояву страхів;

— підібрати методики для психодіагностики, які відповідають меті і гіпотезі дослідження;

— провести емпіричне дослідження прояву страхів в юнацькому віці;

— здійснити аналіз отриманих результатів та сформулювати висновки;

— сформулювати пропозиції за результатами висновків.

Методи та методики дослідження: в дослідженні використано три групи методів.

- **Теоретичні** - аналіз, синтез та узагальнення даних літературних джерел;

- **Емпіричні** - психодіагностика, яка проводилась за допомогою наступних методик:

1. Методика «Діагностика домінуючих емоційних станів» Л. А. Рабиновича;

2. Методика «Шкала тривоги та тривожності» Ч. Д. Спілбергера;

3. Методика «Страх перед успіхом» М. Хорнер;

4. Методика «Особистісний опитувальник» А. Т. Джерсайлда;

5. Методика «Шкала депресії» Е. Бека;

6. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича;

7. Методика «Опитувальник для визначення виду самотності» С Корчагіної;

8. Методика «Самовідношення» В. Століна та С. Пантелеєва.

Математико-статистичні - метод середніх значень та статистична обробка результатів за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона.

Наукова новизна дослідження:

— Визначено спрямованість страхів у студентів в період їх навчання у закладі вищої освіти (провідними страхами є соціальні, серед яких перше місце займають страхи, пов'язані з навчальною діяльністю: страх перед іспитами, страх відповідальності, страх перед викладачем і страх перед публічними виступами; друге місце - страхи, пов'язані зі змінами в їх особистому житті і страх злочинності; третє місце - страх бідності);

— Виявлено взаємозв'язок соціального зв'язку з рівнем особистішої тривожності; з рівнем самотності та особливостями формуванню «Я-концепції».

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що його результати розширюють наукове уявлення про прояви емоційної сфери студента, де страх, як психічний стан детермінований соціально-психологічними факторами, актуалізованими на важливому етапі професіоналізації особистості; а також дозволяють на теоретичній основі визначити нестандартні підходи до вивчення схильності до певних видів страху і стратегій оволодіння зі страхом в соціальній групі студентів залежно від індивідуально-типологічних особливостей особистості; розроблений підхід служить базисом для нових наукових розробок в галузі соціальної психології освіти; крім того, показують дослідне поле в таких галузях, як соціальна психологія особистості у професійній діяльності та соціальна психологія організацій.

Практична значущість дослідження визначається реальними можливостями використання його результатів у соціальній психології освіти, так, як вирішують актуальні питання, пов'язані з професійним становленням

особистості в умовах вищої школи; а також дозволяють здійснити диференційований підхід до вивчення страхів; відкривають нові можливості для розробки програм, що сприяють корекції страху з урахуванням індивідуальних характерологічних особливостей особистості.

Полігон дослідження: дослідження проводилось на базі Кам'янського Державного Технічного Університету серед студентів факультету соціології. В дослідженні взяло участь 120 осіб, із них 70 осіб жіночої статі та 50 осіб чоловічої статі.

Особистий внесок магістранта: по темі магістерської роботи було зроблено наступні публікації:

1. Пріснякова Л. М., Канна І. К ПИТАННЮ МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЕМОЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВТЬе 6 th International scientific and practical Conference —Results of modern scientific research and development! August 22-24, 2021) Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2021. 517;p. 340-346.;

2. Канна Інна Михайлівна «Рівні дослідження проблеми страхів» с.101), Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 вересня 2021 р.). Дніпро: ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів - двох теоретичних та одного практичного, висновків, списку літературних джерел та додатків. Робота викладена на 172 сторінках, містить 20 таблиць, та 45 рисунків. В роботі використано 127 літературних джерел.

ВИСНОВКИ

Науково-дослідна робота була спрямована на вивчення теоретичних та практичних аспектів особливостей формування соціального страху серед студентської молоді. У ході написання було сформувано гіпотези для підтвердження або спростування та визначено ряд завдань для виконання.

По-перше, ми провели аналіз літературних джерел стосовно теми роботи. Ми визначили, що питання страху розглядалось починаючи з Середньовіччя, пов'язуючи його з теологічною теорією, методом керування іншими, а як емоцію та почуття страх почали розглядати лише в першій половині ХХ ст., коли до вивчення підключились психологи. Незважаючи на досить великий період вивчення до сьогодні не існує загальновизначеної думки щодо трактування поняття «страх». Подібна ситуація складається відносно причин виникнення страхів, адже вчені по-різному досліджують це питання. Ми дослідили функції страхів (синтезуюча, регулятивна, сигнальна, оціночна, евристична); форми прояву (стенічна, астенична, фобія, острах, побоювання, паніка, жах) та види (вікові, соціальні, навіяні) страхів. Також особлива увага приділялась класифікаціям страхів, серед яких: класифікація за

3. Фрейдом; за А. Захаровим, за професором Ю. Щербатих та Б. Карвасарським. Детально аналізувались актуальні страхи юнаків, а саме соціальні.

По-друге, ми конкретизували підходи до вивчення страхів, виділяючи дослідження з огляду різних психологічних течій. Психоаналітики вважали, що страх виникає ще під час акту народження та процесу відділення дитини від матері. Була ще думка, що страх виникає при переживанні власної неповноцінності. Когнітивісти за причину страху приймають когнітивні процеси - сприймання та мислення. Біхевіористи виділяють кілька стимулів: раптові гучні звуки, раптова втрата опори, поштовхи і удари в момент засипання. Б. Скінером була висунута теорія оперантного обумовлених, яка

свідчить про те, що страхи можуть виникати, підтримуватись та зміцнюватись

під впливом підкріплення. Цю модель нерідко застосовують батьки, як один з методів виховання дитини.

По-третє, ми підібрали методики для діагностики з метою визначення факторів, що впливають на формування та розвиток соціального страху. Також ми визначили графічну модель формування страхів, яка описує зовнішні та внутрішні чинники впливу на особистість, що зумовлюють емоцію страху. Досліджено було учасників у кількості 120 осіб, серед яких 70 дівчат та 50 хлопців.

По-четверте, ми проаналізували результати діагностики та отримали наступні показники:

1. За методикою Ч. Спілбергера «Шкала тривоги та тривожності» переважають високі показники в учасників дослідження. Нами був вирахований коефіцієнт, який засвідчив наявність взаємозалежності тривоги та депресії. За допомогою кореляційного аналізу був виявлений зв'язок тривоги зі страхом ($r = 0,21$ при $p = 0,05$). Тобто гіпотеза відносно зв'язку соціального страху з особистісною тривожністю підтвердилась.

2. За методикою Е. Бека «Шкала депресії» виявлено високі показники, які свідчать про наявність сильного зниження настрою, гострого відчуття провини.

3. За методикою Л. Рабиновича «Виявлення домінуючих емоційних станів» ми встановили високі показники за шкалою «страх» у дівчат та «гнів» у хлопців, що свідчать про переважання негативного емоційного фону, ніж позитивного. Порівнявши показники в коефіцієнті тривоги ми визначили, що тривога впливає на значення показників, адже у дівчат показники страху зі зростом тривоги збільшуються. Кореляційний аналіз показав взаємозв'язок страху зі шкалою «радість» ($r = -0,20$ при $p = 0,05$), отже гіпотеза відносно зв'язку страху з домінуючими емоціями підтвердилась.

4. За методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації» ми визначили, що

серед інструментальних цінностей актуальними студенти визначають цінності особистого життя. Серед термінальних цінностей студенти виділяють

незалежність, життєрадісність, відповідальність та раціоналізм. Кореляційний зв'язок між страхом та цінностями - шкалою «незалежність» ($r = 0,244$ при $p = 0,05$) підтверджує гіпотезу про взаємозв'язок цих показників.

1. За методикою А. Джерсайлда «Особистісний опитувальник» ми визначаємо, що переважають показники за шкалами «відчуття безглуздості існування», «свобода волі», «безнадійність», що свідчить про негативне відношення особистості до оточуючих її людей та ситуацій. Це підтверджується наявністю зв'язку страху з наступними показниками: «свобода волі» ($r = 0,22$ при $p = 0,05$); «ворожий настрій» ($r = -0,22$ при $p = 0,05$); «розбіжність між Я-реальним та Я-ідеальним» ($r = 0,18$ при $p = 0,05$).

2. За методикою М. Хорнер «Страх перед успіхом» ми констатували високі показники серед учасників дослідження та визначили наявність соціального страху (страх перед успіхом) у них.

3. За методикою С. Корчагіної «Опитувальник для визначення виду самотності» ми визначили, що у студентів наявний стан самотності. Кореляційний аналіз між страхом та самотністю ($r = 0,2$ при $p = 0,05$) підтверджує гіпотезу про вплив самотності на формування страхів.

4. За методикою «Самовідношення» В. Століна та С. Пантелеєва ми визначили, що негативно сформована «Я-концепція» студента, яка забезпечує внутрішню узгодженість особистості здатна викликати страхи. Гіпотеза про взаємозв'язок страхів з особливостями «Я-концепції» підтверджується отриманими результатами, а саме за шкалою «самоповага» ($r = -0,26$ при $p = 0,01$); «аутосимпатія» ($r = -0,18$ при $p = 0,05$); «самоінтерес» ($r = -0,19$ при $p = 0,05$).

Важливим питанням розгляду в межах роботи відносно страхів було надання практичних рекомендацій стосовно подолання соціальних страхів. Було визначено як загальні рекомендації боротьби зі страхом (позитивне

мислення, перемикання уваги, фізичні навантаження, усвідомлення, позитивне підкріплення та оцінка страху) так і узагальнено рекомендації в межах конкретних страхів: страх перед відповідальністю - заохочення в собі оптимізму, розвивати волюві якості та впевненість у собі; страх смерті усвідомити циклічність життя; страх публічних виступів - ставити проміжні цілі, регламентувати свій виступ, релаксація.

Таким чином, ми виконали всі завдання поставлені у вступі та підтвердили гіпотезу дослідження про взаємозв'язок емоції страху з емоційними станами особистості.